

כי אם שמור תשמרון

כי אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת אשר אנכי מצוה אתכם לעשותה לאהבה את ה' אלהיכם ללכת בכל דרכיו ולדבקה בו: (דברים יא כב).¹

שמור תשמרון את מצות ה' אלהיכם ועדתי וחקיו אשר צוה: (דברים ו יז).²

ספרי דברים פרשת עקב פסקא מח – שמירת לימוד התורה

"כי אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת", למה נאמר? לפי שנאמר: "והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי", שומע אני כיון ששמע אדם דברי תורה יִשָּׁב לו ולא יִשְׁנָה? תלמוד לומר: "כי אם שמור תשמרון" - מגיד שכשם שאדם צריך להיזהר בסלעו שלא תאבד, כך צריך להיזהר בתלמודו שלא יאבד. וכן הוא אומר: "אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה" (משלי ב ד) - מה כסף קשה לקנותו, כך דברי תורה קשים לקנותם. או מה כסף קשה לאבדו, כך דברי תורה קשים לאבדם?³ תלמוד לומר: "לא יערכנה זהב וזכוכית" (איוב כח יז) - קשים לקנותם כזהב ונוחים לאבדם ככלי זכוכית, "ותמורתה כלי פז" (שם).⁴

היה רבי ישמעאל אומר: "רק הישמר לך ושמור נפשך מאד" (דברים ד ט). משל למלך בשר ודם שצד צפור ונתנה ביד עבדו. אמר לו: הוי זהיר בצפור זו לְבָנֶי.⁵ אם אבדת אותו, לא תהא סבור צפור באישר אבדת, אלא כאילו נפשך אבדת. וכן הוא אומר: "כי לא דבר ריק הוא מכס" (דברים לב מז). דבר שאתם אומרים: "ריק הוא" - הוא חייכם.⁶

רבי שמעון בן יוחי אומר: משל לשני אחים שהיו מסגלים אחר אביהם.⁷ אחד מצרף דינר ואוכלו ואחד מצרף דינר ומניחו. זה שהיה מצרף דינר ואוכלו, נמצא אין בידו כלום. וזה שמצרף דינר ומניחו, נמצא מעשיר לאחר

¹ כך מסתיימת פרשת השבוע שעבר, עקב. נכון יותר, כך מתחילה הפרשה הקטנה המסיימת את פרשת עקב בה מעלים לשביעי וגם למפטיר - המכילה גם הבטחה, שאם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת, תזכו לרשת את הארץ ולהתנחל בה: "והוריש ה' את־כָּל־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלְּפָנֶיכֶם ... כִּלְהִמְקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כַּף־דִּגְלֹכְכֶם בּוֹ לְכֶם יְהִיָּה ... לֹא־תִיַּצֵּב אִישׁ בְּפָנֶיכֶם פְּחָדְכֶם וּמוֹרָאֲכֶם יִתֶּן ה' אֱלֹהֵיכֶם עַל־פְּנֵי כָּל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּדְרֹכְרָבָה וְכו' ". פרשת השבוע ראה, מתחילה עניין אחר לכאורה ויש הפסק פרשיות (פרשה סתומה) בין שתי הפרשות. אבל לא כך הוא בסדר הקריאה הארץ ישראלי, היינו חלוקת התורה לסדרות! סדרה יא: "כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה" (פרק יא פסוק י) ממשיכה לתוך פרשת ראה, עד פרק יב פסוק יט המסתיים במילים: "הישמר לך פן תעזוב את הלוי כל ימך על אדמתך". והסדרה הבאה היא: "כי ירחיב ה' אלהיך את גבולך". ראו תיאור [חלוקת התורה לסדרות](#) באתר מחלקי המים. ולפיכך אין לתמוה שמדרש דברים רבה הפותח את פרשתנו רואה קשר ברור ביותר בין "ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה" ובין: "כי אם שמור תשמרון את המצווה הזאת" כאילו הם עניין אחד. חזרנו איפוא לאחור וחפשנו מדרשים על "כי אם שמור תשמרון". לא מצאנו כאלה בדברים רבה עצמו (אולי נשמטו במהלך הדורות ונדודי עם ישראל בנפוצותיו), אבל מצאנו גם מצאנו דרשות נאות על "כי אם שמור תשמרון" במדרש ספרי דברים. חיברנו ביניהם, הגם שזה מדרש אמוראים וזה מדרש תנאים, וקבלנו מעין מדרש חדש, בו נרצה להתמקד הפעם. ואולי יעלה מחיבור זה גם ניחוח קריאת התורה הקדומה כשיטת ארץ ישראל והדרשות הבנויות על־ג הסדרות.

² קדמה פרשת ואתחנן לפרשות עקב וראה, בה כבר מצוי הביטוי "שמור תשמרון", ושם בלי "אם" ובלו "כי" - בלי שום התניה. ראו הפסוקים הקשים שם: "כי אל קנא ה' אלהיך בקרבך ... לא תנסו אתיה' אלהיכם וכו'", אבל יש גם ריכוך בפסוק שאחריו: "ועשית הישר והטוב בעיני ה' למען ייטב לך ובאת וירשת את־הארץ הטבה אשר־נשבע ה' לאבותיך". כאן, בסוף פרשת עקב ותחילת פרשת ראה, הדברים רכים יותר, אבל גם מותנים: "כי אם שמור תשמרון".

³ היינו שאם פעם אחת למדת שוב לא תשכח, לא תאבד את הידיעה, כמו שאדם משתדל לא לאבד את כספו. ראו מסכת אבות פרק ה משנה יב: "ארבע מדות בתלמידים: מהר לשמוע ומהר לאבד - יצא שכרו בהפסדו. קשה לשמוע וקשה לאבד - יצא הפסדו בשכרו. מהר לשמוע וקשה לאבד - חכם. קשה לשמוע ומהר לאבד - זה חלק רע". וכל זה בסימן שאלה כמובן: היית חושב שאפשר בשמיעה אחת ללמוד את התורה ולא לאבדה, והיא מונחת בכיסך כמו מטבע?! תלמוד לומר וכו'.

⁴ אם לא חל כאן שיבוש מעתיקים, נראה שהדרשן לקח את הפסוק המלא באיוב, המשווה את החכמה לחפצים יקרים: "לא יערכנה זהב וזכוכית ותמורתה כלי פז" (ראו פסוקים קודמים שם: "והחכמה מאין תמצא ואי זה מקום בינה: לא־ידע אָנוּשׁ עֲרָפָה וכו'"), ומחלק אותו לשניים: החלק הראשון מצביע על שבריריות התורה והחכמה שקשה להשיגם וקל לאבדם. ואילו הסיום: "ותמורתה כלי פז" חוזר ונותן טעם וגמול למאמץ - יש תמורה. כך או כך, "כי אם שמור תשמרון" עפ"י דרשה זו, הוא הצורך לחזור ולשנון, ולשנות ולהגות כל הזמן בתורה. קשה להשיגה וקל לאבדה, כזהב וזכוכית. זההב מסמל את הקושי להשיג את התורה וללמודה, כולל "פרשות קשות" שנראה להלן, והזכוכית מסמלת את האיבוד. חומר הגלם אולי לפניך אבל הכלי אבד ולא ניתן לאיחוי. בקיצור, גם אחרי "שמוע תשמעו", יש צורך ב"שמור תשמרון", בשינון ובחזרה שוב ושוב (בפרט בזמנים בהם הכל היה בע"פ).

⁵ עבור בני.

⁶ ר' ישמעאל מקשר את "כי אם שמור תשמרון" בפרשתנו עם פסוק חד וברור, נגיד ומצווה, בפרשת ואתחנן: "רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן־תשכח את־הדברים אשר־ראו עיניך ופן־יסורו מלִבְבְּךָ לֵל יְמֵי חַיֶּיךָ וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וְלִבְנֵי בְנֶיךָ". "רק", "הישמר ושמור", "פן תשכח" ו"פן יסורו", מול לשון ההתניה המרוככת יותר בפרשתנו: "כי אם". ר' ישמעאל ממשיך את מוטיב האיבוד שבדרשה הקודמת, אבל לא איבוד של ציפור שערכה איסור, אלא של ציפור הנפשו! הציפור שהמלך מייעד לבנו ([והודעתם לבניך ולבני בניך](#) - דברינו בפרשת ואתחנן). את המשך הדרשה הזו נראה בדברים רבה בפרשתנו להלן.

⁷ חוסכים מעט כסף לעצמם. מסגל הוא אוסף. ראו דברים רבה א ו: "מה הדבורה הזאת כל מה שהיא מסגלת, מסגלת לבעליה, כך כל מה שישראל מסגליו מצות ומעשים טובים, הם מסגלים לאביהם שבשמים". ראו גם מכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מסכתא דבחדש

זמן. כך תלמידי חכמים, לְמַד שנים שלשה דברים ביום, שנים שלשה פרקים בשבת,⁸ שנים שלוש פרשיות בחודש, נמצא מעשיר לאחר זמן. ועליו הוא אומר: "וקובץ על יד ירבה" (משלי יג יא). וזה שאומר: היום אני למד? למחר אני למד. היום אני שונה? למחר אני שונה. נמצא אין בידו כלום. ועליו הוא אומר: "אוגר בקיץ בן משכיל נרדם בקציר בן מביש" (משלי י ה), ואומר: "מחורף עצל לא יחרוש ושאל בקציר ואין" (משלי כ ד).⁹

רבי שמעון בן מנסיא אומר: הרי הוא אומר: "נפש שְׁבָעָה תְּבוּס נֹפֶת" (משלי כז ז), תלמיד מתחילתו לא למד כל דבר, לא היה אלא מה שלמד. דבר אחר: "נפש שבעה תבוס נופת" - מה נפה זו מוציאה קמח בפני עצמו, סובין בפני עצמם, קיבר בפני עצמו, כך תלמיד יושב ומברר דברי תורה ומשקלם: איש פלוני אוסר, איש פלוני מתיר, איש פלוני מטמא, איש פלוני מטהר.¹⁰ רבי יהודה אומר: תלמיד שכוחו יפה, דומה לספוג שסופג את הכל. שני לו, דומה למוך שאינו סופג אלא צורכו - זה שאומר: דיי מה ששנה לי רבי.¹¹

דבר אחר: "כי אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת", שמא תאמר: יְשָׁנוּ בני הזקנים, יְשָׁנוּ בני הגדולים, יְשָׁנוּ בני הנביאים, תלמוד לומר: "כי אם שמור תשמרון" - מגיד שהכל שווים בתורה. וכן הוא אומר: "תורה ציוה לנו משה מורשה קהילת יעקב" - קהל כהנים ולוים וישראל אין כתיב כאן, אלא קהילת יעקב. וכן הוא אומר: "אתם נצבים היום כולכם" - מה אילו זה שעמד וקיים תורה בישראל, לא היתה תורה משתכחת.¹² מה אילו לא עמד שפן בשעתו, עזרא בשעתו, רבי עקיבה בשעתו, לא היתה תורה משתכחת; ואומר: "ודבר בעתו מה טוב" (משלי טו כג) - דבר שאמר זה, שְׁקוּל כנגד הכל.¹³

הרי הוא אומר: "ישוטטו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו" (עמוס ח יב), רבותינו התירו שהולכים מעיר לעיר וממדינה למדינה על שרץ שנגע בכיכר לידע אם תחילה הוא אם שניה.¹⁴ רבי שמעון בן יוחי: אומר אם לומר שהתורה עתידה להשתכח מישראל, והלא כבר נאמר: "כי לא תשכח מפי זרעו" (דברים לא כא)! אלא, איש פלוני אוסר, איש פלוני מתיר. איש פלוני מטמא, איש פלוני מטהר. ולא ימצאו דבר ברור.¹⁵

פרשה ב: "כשם שהאשה מסגלת מאחר בעלה והבן מאחר אביו והעבד מאחר רבו והשפחה מאחר גבירתה, יכול אף אתם מסוגלים לי מאחרי? תלמוד לומר: והייתם לי סגולה ... כי לי כל הארץ (שמות יט ה)". עם שמסגל ומסתגל.

⁸ בשבוע.

⁹ והוא ממשיך שם בשבח מי שיודע להקדיש עתים לתורה, לחזור, לשנון וסופו שהוא "קובץ על יד הרבה", מול העצל שבדומה לחקלאי שמזניח את שדהו, שהוא: "עצל וחסר לב שקנה שדה וקנה כרם ולא עמל בהם". ובלמוד התורה: "מבקש פתחה של פרשה ואינו מוצא", וסופו שהוא: "יושב מטמא את הטהור ומטהר את הטמא ופורץ גדרם של חכמים". לא ברור אם רבי שמעון בר יוחאי מכון כאן לתלמידי חכמים שעיקר עיסוקם בתורה, או של "בעלי בתים" שקובעים עתים לתורה. וכבר דנו במדרש זה בהקשר מחלוקת רבי שמעון בר יוחאי ורבי שמעאל על תורה ופרנסה. ראו דברינו [ואספת דגן](#) בפרשת עקב. כאן, די לנו בדרשה ש"שמור תשמרון" הוא לימוד תורה במנות קטנות וריאליות, אך בהתמדה ובקביעות; וכל זה דווקא מפיו של רבי שמעון בר יוחאי. ראו גם דברינו [רבי שמעון בר יוחאי - בין המערה לטבריה](#) ב"ג בעומר.

¹⁰ ראו גמרא חגיגה ג ע"ב מה נדרש מתלמיד השומע את ריבוי הקולות בבית המדרש: "הללו מטמאין והללו מטהרין, הללו אוסרין והללו מתירין, הללו פוסלין והללו מכשירין. שמא יאמר אדם: היאך אני למד תורה מעתה? תלמוד לומר: כולם נתנו מרועה אחד - אל אחד נתנו, פרנס אחד אמרן, מפי אדון כל המעשים ברוך הוא ... אף אתה עשה אנניך כאפרסת, וקנה לך לב מבין לשמוע את דברי מטמאים ואת דברי מטהרים, את דברי אוסרין ואת דברי מתירין, את דברי פוסלין ואת דברי מכשירין". ורש"י שם מסביר: "מאחר שכולן לְבָן לשמים - עשה אנניך שומעת ולמוד, ודע דברי כולן, וכשתדע להבחין אי זה יכשר - קבע הלכה כמותו". בתחילתו, לא למד כל דבר. וכעת צריך התלמיד לדעת להכריע בין החכמים. גם זה "אם שמור תשמרון".

¹¹ ובמסכת אבות פרק ה משנה טו מונים חכמים ארבע מידות: "ארבע מדות ביושבי לפני חכמים: ספוג ומשפך משמרת ונפה. ספוג שהוא סופג את הכל, משפך שמכניס בזו ומוציא בזו, משמרת שמוציאה את היין וקולטת את השמרים, ונפה שמוציאה את הקמח וקולטת את הסולת". ראו פיתוח הדרשה באבות דרבי נתן נוסח א פרק מ נוסח ב פרק מה. הנפה היא הכלי העדיף, כדרשתו של ר' שמעון בן מנסיא לעיל על חובת התלמיד לברר דברי תורה ומשקלם: איש פלוני אוסר, איש פלוני מתיר, איש פלוני מטמא, איש פלוני מטהר. ושיטת ר' יהודה כאן בשבח הספוג לכאורה שלא כמשנה במסכת אבות. האם כוונתו למודל "סיני"?

¹² לא הייתה התורה מצויה. שכיח = מצוי, כמו: "חבל על דאבדין ולא משתכחין" - שאין למצוא כמותם.

¹³ מהפסוק "שמור תשמרון" וכן מהפסוק שבראש פרשת נצבים: "אתם נצבים היום כולכם" וכן מהפסוק: "מורשה קהילת יעקב", אנו למדים על פתיחות התורה לכל ואי הסתגרותה בחבורת אליטות ובמשפחות המשמרות נפוטיות. יד כולם שווה בתורה! ראו גם גמרא נדרים פא ע"א: "היהזרו בבני עניים שמהן תצא תורה, שנאמר: יזל מים מדליו, שמהן תצא תורה. ומפני מה אין מצויין ת"ח לצאת ת"ח מבניהן? אמר רב יוסף: שלא יאמרו תורה ירושה היא להם". וכבר הארכנו בנושא חשוב זה, שלא תמיד זכה להגשמה במרוצת הדורות, בדברינו [מורשה קהילת יעקב](#) בפרשת וזאת הברכה.

¹⁴ לברר אם היא טומאה דרגה ראשונה או שנייה. הפסוק בעמוס מציין מצב בו לא מתקיים "אם שמור תשמרון", דעת ה' לא נמצאה, ולא קם אדם כעזרא, הלל, ר' עקיבא ושפן הסופר (שמצא את ספר התורה, ראו מלכים ב פרק כב) שיחזיר את התורה להיות שכיחה ומצויה לכל.

¹⁵ רבי שמעון בר יוחאי לא מוכן לקבל התדרדות של עם ישראל למצבים ותקופות בהם ח"ח התורה נשכחת לגמרי. יש לנו הבטחה (ציווי?) שלעולם לא תשכח תורה מישראל! ראו דברינו [כי לא תשכח מפי זרעו](#) בפרשת וילך. אבל גם הוא מודה שהתורה עלולה להתדרדר לכיתות ומחלוקות, אלו מתירים ואילו אוסרים "ולא ימצאו דבר ברור". שים לב למשחק המילים בין "שכח" בשפה הארמית שראינו לעיל שהוא מצוי ובין "שכח" בשפה העברית שמשמעותו היא בדיוק ההפך. ולעצם דרשתו של רבי שמעון בר יוחאי, ראו שוב הדרשה לעיל שהתלמיד צריך לברר בעצמו ולשקול בין ריבוי הדעות שהוא שומע בבית המדרש: המתירים והאוסרים, המטמאים והמטהרים. אולי מברור זה יצמח עזרא של הדור. אבל כשאין ברור כזה - מתקיימים דברי הנביא עמוס: "ישוטטו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו".

דבר אחר: "כי אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת", מנין אתה אומר שאם שמע אדם דבר מדברי תורה ראשון ראשון ומקיימו, כשם שראשונים מתקיימים בידו כך האחרונים מתקיימים בידו, שנאמר: "כי אם שמור תשמרון". ומנין שאם שומע ראשון ראשון ומשכחו, כשם שאין הראשונים מתקיימים בידו כך אין האחרונים מתקיימים בידו? תלמוד לומר: "והיה אם שכח תשכח" (דברים ח יט) - אי אתה מעלים עיניך ממנו עד שילך לו, שנאמר: "התעייף עיניך בו ואיננו" (משלי כג ה). וכתוב במגילת חריסים: יום תעזבני יומים אעזבך.¹⁶

דבר אחר: "כי אם שמור תשמרון" - שמא תאמר: הריני למד פרשה קשה ומניח את הקלה, תלמוד לומר: "כי לא דבר רק הוא מכס" - דבר שאתם אומרים ריקן הוא, "הוא חייכם".¹⁷ שלא תאמר: למדתי הלכות דיי, תלמוד לומר: "מצוה", "המצוה", "כל המצוה" - למוד מדרש הלכות והגדות, וכן הוא אומר: "כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם" (דברים ח ג) - זה מדרש, "כי על כל מוצא פי ה' - אלו הלכות והגדות".¹⁸

"אשר אנכי מצוה אתכם לעשותה", למה נאמר? לפי שנאמר: "כי אם שמור תשמרון", שומע אני כיון ששומר אדם דברי תורה יִשָּׁב לו ולא יעשה? תלמוד לומר: "לעשותה", תשובתה: "לעשותה". למד אדם תורה, הרי בידו מצוה אחת. למד ושמר, הרי בידו שתי מצות. למד ושמר ועשה, אין למעלה הימנו.¹⁹ "לאהבה", שמא תאמר הריני למד תורה בשביל שאיקרא חכם, בשביל שאשב בישיבה, בשביל שאאריך ימים לעולם הבא, תלמוד לומר: "לאהבה" - למוד מכל מקום וסוף הכבוד לבוא.²⁰ וכן הוא אומר: "עץ חיים היא למחזיקים בה" (משלי ג יח), ואומר: "כי חיים הם למוצאייהם" (משלי ד כב). ואומר: "תתן לראשך לויית חן" - בעולם הזה, "עטרת תפארת תמגןך" בעולם הבא, "אורך ימים בימינה" - לעולם הבא, "בשמאלה עושר וכבוד" - בעולם הזה.²¹

רבי אלעזר ברבי צדוק אומר: עשה דברים לשם פעולתם, דבר בהם לשמם. הוא היה אומר: ומה בלשצר שנשתמש בכלי בית המקדש וכלי חול היו נעקרו חייו מן העולם הזה ומן העולם הבא, המשתמש בכלי שנברא בו העולם על אחת כמה וכמה שיעקרו חייו מן העולם הזה ומן העולם הבא. סליק פיסקא.²²

¹⁶ מה שאולי לא יכול לקרות ברמת הכלל, יכול גם יכול לקרות לפרט - שכחת התורה. הדברים חוזרים למעלה, לצורך לשון ולחזור ולא להסתפק בלימוד חד-פעמי ולחשוב שהוא כמו מטבע המונח בכיס; וגם קשורים למטה, למדרש שנראה להלן על הצורך לעשות ולא רק ללמוד. נראה שהמילה "לקיים" היא כאן במשמעות כפולה זו: לקיים את הלימוד ולקיים למעשה את המצווה שלמדת. ולהלן דרשה נוספת על חשיבות העשייה לצד הלימוד.

¹⁷ פעם שנייה שהוא מזכיר את הפסוק "כי לא דבר רק הוא מכס פיהו וחיכם וכו'" (דברים לב מז). ראו דברינו [כי לא דבר רק הוא מכס](#), בפרשת האזינו.

¹⁸ לאחר המוטיב של "לימוד בקטנה" - וקובץ על יד ירבה, הצורך בשינון וחזרה, נפה וספוג, פתיחות התורה לכל, חשיבות "קיום" התורה, מגיעה הדרשה על הצורך להתמודד גם עם החלקים הקשים שבתורה, עם ההלכות המורכבות והסבוכות. לא מספיק הלחם - המדרש (מדרש כאן הם מדרשי התנאים כספרא וספרי שלומדים הלכות ישירות מפסוקי התורה), צריך להתמודד עם "כל מוצא פי ה'", גם על דברים שלכאורה נראים לך ריקים וחשובים פחות או קשים. ולמי שמודאג שזנחנו את המים, אין זאת אלא משום שקצרנו ודלגנו על קטעים במדרש המשווים את לימוד התורה למים (כמובן!), ליי, לשמן ולדבש: "נמשלו דברי תורה למים, מה מים חיים לעולם כך דברי תורה חיים לעולם שנאמר: כי חיים הם למוצאייהם (משלי ד כב) ... או מה מים אין משמחים את הלב, כך דברי תורה אין משמחים את הלב? תלמוד לומר: כי טובים דודיק מין (שיר השירים א ב) - מה יין משמח את הלב כך דברי תורה משמחים את הלב ... או מה יין פעמים שהוא רע לראש ורע לגוף, יכול אף דברי תורה כן? תלמוד לומר: לריח שמניך טובים (שם א ג) - מה שמן יפה לראש ויפה לגוף, כך דברי תורה יפים לראש ויפים לגוף... נמשלו דברי תורה בשמן ודבש, שנאמר: ומתוקים מדבש ונופת צופים (תהלים יט יא)". התורה נמשלת בדברים הכי בסיסיים של חיי האדם: מים, לחם, יין, שמן דבש ואת כולם יש לשמר ולשמור.

¹⁹ הדרשן אינו מוכן לעצור ב"שמור תשמרון" שבתחילת הפסוק, אלא ממשיך לדרוש גם את המשכו: "אֵת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוֶה אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹתָהּ" והוא ימשיך גם לחלק השלישי: "לֹאֲהַבְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיכֶם וכו'" כפי שנראה להלן. ביחס למחלוקת הידועה תלמוד גדול או מעשה גדול, עליו הרחבנו לדון בדברינו [תלמוד ומעשה](#) בפרשת ואתחנן, נראה שכאן אין לדרשן שום היסוס. לימוד בלבד = דרגה ראשונה, לימוד ושמירה (שינון או קיום מצוות לא תעשה) = דרגה שנייה גבוהה הימנה, לימוד, שמירה ועשייה = דרגה שלישית והיא הדרגה הגבוהה ביותר. ובדברינו על תלמוד ומעשה הראינו, על בסיס הגמרא בבא קמא יז על חזקיהו המלך, שיש גם דרגה גבוהה עוד יותר של "לימד" - המלמד תורה לאחרים.

²⁰ גם לא לימוד בשביל העולם הבא! אולי על משקל יפה שעה אחת של תורה ומצוות בעולם הזה מכל חיי העולם הבא" (מסכת אבות).

²¹ אז מתוך לימוד תורה מאהבה ולשמה, יבואו בסוף גם קצת עושר ונחת בעולם הזה. יש ערך לגדולה וחומריות בעולם הזה כפי שאמר על רבי (וגם על משה!): "תורה וגדולה במקום אחד" (גיטין נט ע"א). ורבי עקיבא העשיר באחריתו. ראו דברינו [חכם גיבור ועשיר](#) בפרשת צו, שחז"ל לא זלזלו בעושר חומרי. אבל אחרי מדרש כזה אפשר באמת ללמוד לשמה ומאהבה טהורים?

²² רבי אלעזר ברבי צדוק תובע תורה לשמה באופן מוחלט ובלי שום טובת הנאה מלימוד תורה! ובדבריו מסתיימת הפיסקא. וכן הוא בספרי דברים בפרשת עקב פיסקא מא, בניגוד מה לדעה במדרש שלנו: "לאהבה את ה' אלהיכם, שמא תאמר הריני למד תורה בשביל שאעשיר בשביל שאקרא רבי בשביל שאקבל שכר לעולם הבא? תלמוד לומר: לאהבה את ה' אלהיכם. כל שאתם עושים לא תהו עושים אלא מאהבה". ושום כבוד לא מובטח שיבוא בסוף! תורה זו קיבל רבי אלעזר מרבי צדוק אביו. ראו מסכת אבות פרק ד משנה ה: "רבי צדוק אומר: אל תעשם עטרה להתגדל בהם ולא קרדום לחפור בהם. וכך היה הלל אומר: ודישתמש בתגא חלף. הא למדת: כל הנהנה מדברי תורה נוטל חייו מן העולם".

דברים רבה פרשת ראה פרשה ד סימנים ג-ד²³

"ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה". אמר רבי אלעזר: משאמר הקב"ה הדבר הזה בסיני, מאותה שעה "מפי עליון לא תצא הרעות והטוב" (איכה ג לח). אלא, מאליה הרעה באה על עושי הרעה והטובה באה על עושי הטובה.²⁴

דבר אחר: "כי אם שמור תשמרון", אמר בר קפרא: הנפש והתורה נמשלו בנר. הנפש, דכתיב: "נר ה' נשמת אדם" (משלי כ כז); והתורה, דכתיב: "כי נר מצוה ותורה אור" (משלי ו כג). אמר הקב"ה לאדם הזה: נרי בידך ונרך בידך. נרי בידך - זו התורה, ונרך בידך - זו הנפש. אם שמרת את נרי, אני משמר את נרך, ואם פָּבֵיַתְךָ את נרי, אני מכבה את נרך. מניין? דכתיב: "רק השמר לך ושמור נפשך מאד" הוי: "כי אם שמור תשמרון".²⁵

מה כתיב למעלה מן הענין? "כי אם שמור תשמרון וגו'". מהו "את כל המצוה הזאת"? א"ר לוי: זו קריאת שמע. רבנן אמרי: זו השבת, שהיא שקולה כנגד כל המצוות שבתורה.²⁶

דבר אחר: אמר ר' יהודה בן סימון: אם שמרת מאתים וארבעים ושמונה מצוות עשה ושלוש מאות שישים וחמש מצוות לא תעשה וכו', עד ב"רוח נשברה".²⁷

דבר אחר: מהו "כי אם שמור תשמרון את כל המצווה הזאת"? אמר הקב"ה: אם שמרתם דברי תורה אני משמר אתכם מן המזיקין. א"ר אבא בר זעירא: אין בית רובע בחללו של עולם, שאין בו כמה אלפים מזיקים, וכל אחד פורמא נתונה בפניו שלא יביט באדם ויזיק.²⁸ ובשעה שעונותיו של אדם גורמים, מעביר פורמא מפניו והוא מסתכל בו ומזיקו...²⁹

²³ אנחנו עוברים למדרש בפרשתנו, לחיבור שעשינו בין הספרי בפרשת עקב ודברים רבה בפרשתנו, חיבור שמנסה לשחזר את דרשות הסדרא כפי שאולי נאמרו על בסיס שיטת הקריאה בתורה הקדומה הארץ-ישראלית.

²⁴ רבי חגי מוסיף שם: "ולא עוד, לא שנתתי לכם שני דרכים אלא שנכנסתי לפני משורת הדין ואמרתי לכם: ובחרת בחיים". שיטת ר' אלעזר היא "הצהרה ברורה" ומהפכנית, בגישתה לשכר ועונש, כביכול אין הקב"ה מתערב ומחלק שכר ועונש בעולם. הטוב והרע מגיעים על האדם כפועל יוצא של מעשיו. ועל כך מוסיף ר' חגי שעצם האמירה בתורה: "ראה נתתי לפניכם היום ברכה וקללה" והציווי: "ובחרת בחיים", הם "לפנים משורת הדין". כבר עמדנו על מדרש זה בדברינו על כוח הבחירה ועל לפני משורת הדין, בפרשת ראה בשנה האחרת. וכאן, בדרך אל המשך הדרשה על "אם שמור תשמרון", לא יכולנו שלא לעשות "חניית ביניים" ראשונה בדרשה "קטנה" גדולה זו. אפשר שהיא קשורה עם המשך הדברים ואפשר שלא, נראה בהמשך הדף.

²⁵ ובהמשך שם מובא משל דומה בשם ר' שמעון בן חלפתא: "למה הדבר דומה? לשני בני אדם, אחד היה לו כרם בגליל ואחד היה לו כרם ביהודה. אמר אותו שבגליל לאותו שביהודה: שמור את שלי ואני אשמור את שלך. ואם אבדת את שלי, אני מאבד את שלך. כך אמר לו הקב"ה לאדם הזה: תורתי בידך ונפשך בידך. אם שמרת את שלי אני משמר את שלך, אם אבדת את שלי אני מאבד את שלך, הוי: כי אם שמור תשמרון". נראה שדרשות אלה מצטרפות לדרשתו של ר' ישמעאל בספרי לעיל על משל הציפור. (ראו לגלגל דרשה זו בגמרא מנחות צט ע"ב: "ר' יוחנן ור' אלעזר דאמרי תרויהו: תורה ניתנה בארבעים ונשמה נוצרה בארבעים, כל המשמר תורתו נשמתו משתמרת, וכל שאינו משמר את התורה אין נשמתו משתמרת. תנא דבי רבי ישמעאל: משל לאדם שסמר צפור דרור לעבדו, אמר: כמדומה אתה שאם אתה מאבדה שאני נוטל ממך איסר בדמיה? נשמתך אני נוטל ממך"). כשם שדרשת ר' ישמעאל שם "מתעמתת" עם הדרשה הקודמת "הרכה" שבתחילת ספרי (ראו לעיל), כך גם דרשותיהם של בר קפרא ור' שמעון בן חלפתא בדרשה זו מתעמתות עם גישתם הרכה של רבי אלעזר ורבי חגי על הרשות שניתנה לאדם. "שמור תשמרון" הוא ציווי ברור ואזהרה בצידו של שמירה וערבות הדדית. התורה ונפשו של האדם, עצם קיומו, קשורים ומתנים זה בזה. אם שמרת - ישמרו אותך. אם איבדת - תאבד נפשך. וזה אכן חיבור והמשכיות ברורים בין סוף פרשת עקב לתחילת פרשת ראה, ודרשה שמתאימה לקריאת שני קטעים אלה ברצף.

²⁶ דרשה זו מתעכבת על המילים: "את כל המצווה הזאת" ומנסה לברר מה היא אותה מצווה; מהו "כל המצווה הזאת" שעליה נאמר "שמור תשמרון"? והוא מחפש מצווה, אחת או יותר שהן שקולות כנגד כל שאר המצוות שעליה אפשר לומר: "כי אם שמור תשמרון". (המוטיב שמצווה מסוימת שקולה כנגד כל שאר המצוות, חוזר במצוות רבות אחרות, עשה ולא תעשה, כגון: מילה, צדקה, ציצית, עבודה זרה וכו' וראוי לדון בו בנפרד). האם דרשה זו באה להחמיר ולהקשות? נראה שאדרבא, היא באה לרכך את דרשות בר קפרא ור' שמעון בן חלפתא, שמצדן באו להקשיח את הדרשה שקדמה להם, ומטרתה לומר שאין לך לפחוד כ"כ על איבוד הנפש שמא לא תשמור כראוי את התורה ו"את כל המצווה הזאת". די לך בקריאת שמע בכוונה שחרית וערבית (שבה גם קיימת "הגית בו יומם ולילה", מנחות צט ע"ב, דרשתו של ר' שמעון בר יוחאי שממהר להוסיף שם: "ודבר זה אסור לאומרו בפני עם הארץ"), די לך לקיים את מצוות השבת כראוי, שעליה אמר הנביא: "אז תתענג על ה' והרכתיך על במותי ארץ" (ישעיהו נח ד), ושמרת נפשך וקיימת "כי אם שמור תשמרון".

²⁷ במדרש זה חלו כנראה שיבושים, הוא הועתק ממקום אחר ולא מצאנו מהיכן. על בסיס הצעתו של א. א. הלוי, נראה לפרשו באופן הבא: אחרי דרשת ר' לוי וחכמים שמספיקה מצווה אחת ששקולה כנגד שאר המצוות, בא ר' יהודה בר' סימון ודורש לכאורה את קיום כל תרי"ג מצוות כולן. אבל בהשוואה של המצוות לגופו של האדם: רמ"ח מצוות עשה כנגד איבריו ושס"ה מצוות לא תעשה כנגד גידיו (עפ"י תרגום יונתן לבראשית א כז), האיבר הנוסף, מצווה תרי"ד, הוא "רוח נשברה" (תהלים נא יט), שאולי מכיל הכל ושקול גם הוא לכל שאר המצוות. בכך, מצטרף ר' יהודה בן סימון לדרשות ר' לוי ורבנן ולא סותר אותן.

²⁸ פורמא - forma, היינו מסכה המכסה על פניו של המזיק ולא רואים אותו.

²⁹ מוטיב המזיקים המצויים ב"חללו של עולם" כהסבר למעידותינו ונזקינו השונים, מופיע במקומות רבים בספרות חז"ל ולא נמנה אותם כאן. ראו פרק ראשון בגמרא ברכות וכגון זה בדף ו ע"א: "אלמלי נתנה רשות לעין לראות, אין כל בריה יכולה לעמוד מפני המזיקין". ורק השבת משביתה את המזיקים (ספרא בחוקותי פרשה א), המשכן (במדבר רבה יב ג), ברכת כהנים "וישמרך" (ספרי זוטא במדבר ו כד) ועוד. האדם מצוי בעולם מלא סכנות שאין הוא יכול לראות (הבהמה כן רואה כפי שראתה אתונו של בלעם, ראו דברינו ויפתח ה' את פי האתון בפרשת בלק), ורק קיום מצוות ומעשים טובים מסוככים ומגינים עליו. ברגע שהאדם חדל ממעשים טובים, לא מקיים את "שמור תשמרון", נעלמת המסכה מהמזיקים והם עושים את מה שהם יודעים הכי טוב לעשות. ובימינו נאמר שהעולם הוא כאוטי ונוטה מטבעו לאנטרופיה, כאוס, יריבויות, מחלות, נגיפים, נזק אקולוגי וכו', והאנושות צריכה להשקיע הרבה

אמר רבי יהושע בן לוי: איקוניא מהלכת לפני האדם והכרוזות כורזין לפניו. ומה הן אומרים? תנו מקום לאיקונין של הקב"ה! ראה כמה שומרין משמרין אותך! אימתי? בשעה שאתה משמר דברי תורה. הרי נתתי לפניך שני דרכים: "ברכה וקללה". ברכה - אם תשמעו לדברי, קללה - אם לא תשמעו לדברי.³⁰

שבת שלום ונחמת ציון
מחלקי המים

³⁰ "שמור תשמרון", אנרגיה חמרית, חברתית ונפשית רבה, כדי לשמר את הקיום האנושי. אנרגיה זו היא אצל חז"ל כמובן התורה ומצוותיה. האם דעה זו מסכימה עם שיטת רבי אלעזר ור' חגי לעיל, או שמא דווקא עם שיטת בר קפרא ור' שמעון בן חלפתא? הנה סגרנו את הדרשה המתחילה בשאלה: "מהו כי אם שמור תשמרון" ומסיימת בפסוק המטרה שאליו חותר הדרשן כל הזמן, שהוא, במקרה שלנו: "ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה". מכאן שזו אכן דרשה ארץ ישראלית שהיו דורשים כשקראו את סדרא י"א בספר דברים: "כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה". כן מזיקים, לא מזיקים, לפני האדם שנברא [בצלם אלהים](#) (ראו דברינו בפרשת בראשית) הולכים פרוזים שקוראים: פנו דרך ותנו כבוד למי שנברא "כצלמנו וכדמותנו" וצונו לרדות בארץ וגם לעובדה ולשומרה. אבל בתנאי! "כי אם שמור תשמרון". בכך אולי מקבלים המשלים לעיל על האיסר שהופקד ביד האדם, על הציפור ועל הנר, משמעות חדשה. על האיסר, המטבעות, היה חקוק בד"כ דמותו של המלך. הציפור היא סמל של טהרה (מצורע) ורחמים (קן ציפור). הנר, האש, היא המתנה שנתן הקב"ה לאדם הראשון כשגורש מגן עדן (בראשית רבה יא ב, יב ו) ויצא לעולם כפי שמוכר לנו היום. היא האש שאנחנו מברכים עליה בכל מוצאי שבת בצאתנו מסוכתה של שבת (המגינה מן המזיקים) אל חיי המעשה.